

RÓŻNE OBLICZA DYSKRYMINACJI W ZATRUDNIENIU

redakcja naukowa

Joseph Roger Carby-Hall, Zbigniew Góral, Aneta Tyc

Katarzyna Bomba, Zbigniew Góral, Karolina Kędziora, Marcin Krajewski
Małgorzata Kurzynoga, Agata Ludera-Ruszel, Marcin A. Mielczarek
Irmina Miernicka, Leszek Mitrus, Stefan Płażek, Mikołaj Ryłski
Monika Smusz-Kulesza, Marzena Szablowska-Juckiewicz, Helena Szewczyk
Justyna Tlatlik, Aneta Tyc, Krzysztof Walczak, Tatiana Wrocławska

---

RÓŻNE OBLICZA DYSKRYMINACJI W ZATRUDNIENIU

redakcja naukowa

Joseph Roger Carby-Hall, Zbigniew Góral, Aneta Tyc

Katarzyna Bomba, Zbigniew Góral, Karolina Kędziora, Marcin Krajewski
Małgorzata Kurzynoga, Agata Ludera-Ruszel, Marcin A. Mielczarek
Irmina Miernicka, Leszek Mitrus, Stefan Płażek, Mikołaj Rylski
Monika Smusz-Kulesza, Marzena Szablowska-Juckiewicz, Helena Szewczyk
Justyna Tlatlik, Aneta Tyc, Krzysztof Walczak, Tatiana Wrocławska

---

Zamów książkę w księgarni internetowej

proinfo.pl
księgarnia internetowa

Stan prawny na 1 lipca 2021 r.

Recenzent
Prof. dr hab. Grzegorz Goździewicz

Wydawca
Magdalena Stojek-Siwińska

Redaktor prowadzący
Adam Choiński

Opracowanie redakcyjne
Violet Design Wioletta Kowalska

Projekt okładek serii
Wojtek Kwiecień-Janikowski, Przemek Dębowski

prawolubni

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegając przysługujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

Szanujmy prawo i własność
Więcej na www.legalnakultura.pl
Polska Izba Książki

© Copyright by Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2021

ISBN 978-83-8246-188-6

Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.
Dział Praw Autorskich
01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33
tel. 22 535 82 19
e-mail: PL-ksiazki@wolterskluwer.com

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	13
Wprowadzenie	17

CZĘŚĆ PIERWSZA ZAGADNIENIA OGÓLNE

Rozdział 1

Różne oblicza dyskryminacji w zatrudnieniu – uwagi wstępne (Zbigniew Góral)	21
1.1. Pojęcie dyskryminacji w zatrudnieniu	21
1.2. Zabronione kryteria dyskryminacyjne	24
1.3. Otwarty czy zamknięty katalog kryteriów dyskryminacyjnych?	28
1.4. Relacja między zasadą równouprawnienia i zasadą niedyskryminacji	31
1.5. Zakres zastosowania zakazu dyskryminacji w zatrudnieniu	35
1.6. Rodzaje i przejawy dyskryminacji w zatrudnieniu	40
1.7. Podsumowanie	44
Abstract	45
Literatura	46

Rozdział 2

Zasada niedyskryminacji w świetle prawa międzynarodowego (MOP) (Krzysztof Walczak)	47
2.1. Wprowadzenie	47
2.2. Zakaz dyskryminacji w wynagrodzeniu w szczególności ze względu na płeć	49
2.3. Ogólny zakaz dyskryminacji w zatrudnieniu	53
2.4. Równe traktowanie i zakaz dyskryminacji ze względu na płeć w ramach polityki zatrudnienia	56
2.5. Zakaz dyskryminacji ze względu na przynależność związkową	57
2.6. Zakaz dyskryminacji pracowników migrujących	59
2.7. Równość szans pracowników mających obowiązki rodzinne	62
2.8. Równe traktowanie osób niepełnosprawnych	64
2.9. Zakaz dyskryminacji osób zatrudnionych w niepełnym wymiarze czasu	65
2.10. Podsumowanie	66
Abstract	67
Literatura	67

Rozdział 3**Ochrona przed dyskryminacją w zatrudnieniu w świetle regulacji prawnych**

Rady Europy (Monika Smusz-Kulesza)	69
3.1. Podstawy prawne	69
3.2. Ochrona przed dyskryminacją w zatrudnieniu w świetle Europejskiej Konwencji Praw Człowieka i Protokołu nr 12	71
3.3. Ochrona przed dyskryminacją w zatrudnieniu w świetle Europejskiej Karty Społecznej	79
3.4. Wnioski	88
Abstract	90
Literatura	90

Rozdział 4**Koncepcja zakazu dyskryminacji w prawie pracy Unii Europejskiej**

(Leszek Mitrus)	91
4.1. Uwagi wprowadzające	91
4.2. Podstawy prawne zakazu dyskryminacji	92
4.2.1. Prawo pierwotne	92
4.2.2. Prawo wtórne	95
4.2.3. Adresaci unijnego zakazu dyskryminacji	98
4.3. Równość traktowania, zakaz dyskryminacji oraz jej rodzaje	99
4.3.1. Równość traktowania a zakaz dyskryminacji	99
4.3.2. Dyskryminacja bezpośrednia	101
4.3.3. Dyskryminacja pośrednia	102
4.3.4. Molestowanie i molestowanie seksualne	103
4.3.5. Zachęcanie do dyskryminacji	104
4.3.6. Dyskryminacja wieloraka	105
4.3.7. Dyskryminacja ze względu na więź	105
4.4. Kryteria objęte zakazem dyskryminacji	106
4.4.1. Zakres regulacji	106
4.4.2. Płeć	107
4.4.3. Pochodzenie rasowe lub etniczne	110
4.4.4. Religia i przekonania	110
4.4.5. Niepełnosprawność	111
4.4.6. Wiek	113
4.4.7. Orientacja seksualna	114
4.5. Odstępstwa od zakazu dyskryminacji	114
4.5.1. Zakres regulacji	114
4.5.2. Dyskryminacja bezpośrednia	115
4.5.3. Dyskryminacja pośrednia	117
4.6. Mechanizmy ochrony przed dyskryminacją	119
4.6.1. Zakres regulacji	119
4.6.2. Programy wyrównywania szans	120
4.6.3. Ramy instytucjonalne zwalczania dyskryminacji	121
4.6.4. Dochodzenie roszczeń z tytułu naruszenia zakazu dyskryminacji	122
4.6.4.1. Dostęp do sądu	122

4.6.4.2. Rozkład ciężaru dowodu	123
4.6.4.3. Ochrona przed represjami	124
4.6.4.4. Sankcje za naruszenie zakazu dyskryminacji	124
4.7. Koncepcja zakazu dyskryminacji w prawie pracy Unii Europejskiej – próba syntezy	126
Abstract	130
Literatura	131

Rozdział 5

O ciężarze dowodu w sprawach z zakresu dyskryminacji

w zatrudnieniu słów kilka (Aneta Tyc)	133
5.1. Wprowadzenie	133
5.2. Interpretacja art. 18 ^{3b} § 1 k.p.	135
5.3. Dyskryminacja pośrednia	139
5.4. Dowód kierowania się obiektywnymi powodami przy różnicowaniu pracowników	143
5.5. Podsumowanie	145
Abstract	147
Literatura	147

Rozdział 6

Odpowiedzialność odszkodowawcza za naruszenie zasady niedyskryminacji

w zatrudnieniu (Marzena Szabłowska-Juckiewicz)	149
6.1. Uwagi wprowadzające	149
6.2. Odpowiedzialność odszkodowawcza na podstawie art. 18 ^{3d} k.p.	150
6.2.1. Podmiot odpowiedzialny oraz podmiot uprawniony do wystąpienia z roszczeniem	150
6.2.2. Reżim odpowiedzialności odszkodowawczej	153
6.2.3. Zasada oraz przesłanki odpowiedzialności odszkodowawczej	154
6.2.4. Zakres oraz charakter prawny odszkodowania	157
6.2.5. Ustalanie wysokości odszkodowania	159
6.3. Odpowiedzialność odszkodowawcza na podstawie art. 13 ustawy wdrożeniowej	160
6.3.1. Podmiot odpowiedzialny oraz podmiot uprawniony do wystąpienia z roszczeniem	160
6.3.2. Reżim odpowiedzialności odszkodowawczej	161
6.3.3. Zasada oraz przesłanki odpowiedzialności odszkodowawczej	162
6.3.4. Zakres oraz charakter prawny odszkodowania	163
6.3.5. Ustalanie wysokości odszkodowania	164
6.4. Konkluzje	165
Abstract	167
Literatura	167

Rozdział 7

Zasada równości a równe traktowanie ubezpieczonych –

wybrane zagadnienia (Marcin Krajewski)	171
7.1. Wprowadzenie	171

7.2. Zasada równego traktowania w prawie międzynarodowym	172
7.3. Zasada równego traktowania w traktatach UE i na gruncie koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego UE	178
7.4. Równe traktowanie osób objętych zabezpieczeniem społecznym w Konstytucji RP	181
7.5. Równe traktowanie w ustawie o systemie ubezpieczeń społecznych	184
7.6. Zakończenie	187
Abstract	188
Literatura	188

CZĘŚĆ DRUGA ZABRONIONE KRYTERIA DYSKRYMINACYJNE

KRYTERIA KODEKSOWE

Rozdział 8

Dyskryminacja ze względu na płeć w zatrudnieniu pracowniczym

(<i>Helena Szewczyk</i>)	193
8.1. Płeć jako jedno z podstawowych kryteriów dyskryminacji w zatrudnieniu	193
8.2. Pojęcie płci w prawie polskim i unijnym	196
8.3. Zmiana płci w kontekście unijnych przepisów antidyskryminacyjnych	200
8.4. Równe szanse dla pracujących kobiet i mężczyzn	203
8.4.1. Polityka równych szans dla kobiet i mężczyzn	203
8.4.2. Dyskryminacja pozytywna na rzecz równych szans dla kobiet i mężczyzn	205
8.4.3. Środki godzenia pracy zawodowej z obowiązkami rodzinnymi jako działania na rzecz równych szans dla kobiet i mężczyzn	209
Abstract	211
Literatura	211

Rozdział 9

Zakaz dyskryminacji w zatrudnieniu ze względu na wiek (*Tatiana Wrocławska*) .....

9.1. Uwagi wstępne	215
9.2. Wiek jako kryterium dyskryminacyjne oraz kategoria pojęciowa	217
9.3. Dozwolona dyferencjacja (odmienne traktowanie) w zatrudnieniu ze względu na wiek	226
9.4. Ograniczenia dostępu do pracy ze względu na wiek a zakaz dyskryminacji	232
9.5. Wnioski końcowe	243
Abstract	246
Literatura	246

Rozdział 10

Dyskryminacja ze względu na niepełnosprawność w zakresie zatrudnienia

(<i>Agata Ludera-Ruszel</i>)	249
10.1. Uwagi wstępne	249
10.2. Dyskryminacja w dostępie do zatrudnienia	251
10.2.1. Dostęp do usług i instrumentów rynku pracy	251

10.2.2. Proces rekrutacji	253
10.2.3. Odmowa zatrudnienia jako przejaw dyskryminacji	255
10.2.4. Dostęp do szkolenia podnoszącego kwalifikacje zawodowe	257
10.3. Dyskryminacja w zakresie warunków zatrudnienia	259
10.4. Dyskryminacja w związku z ustaniem zatrudnienia	261
10.5. Podsumowanie	263
Abstract	263
Literatura	264

Rozdział 11

Dyskryminacja w zatrudnieniu ze względu na rasę, narodowość

i pochodzenie etniczne (Mikołaj Rylski)	265
11.1. Kilka słów o filozoficznym podłożu sporów o równość i niedyskryminację – zamiast wstępu	265
11.2. Próby uzasadnienia zakazu dyskryminacji rasowej, etnicznej i narodowościowej w naukach prawnych i związane z nimi koncepcje równości	267
11.3. Pojęcie rasy, narodowości i etniczności	270
11.4. Prawna ochrona przed dyskryminacją rasową, narodowościową i etniczną w zatrudnieniu	274
11.4.1. Kontekst historyczny i prawnomiędzynarodowy	274
11.4.2. Prawo UE i <i>actio popularis</i>	275
11.4.3. Polskie prawo pracy	279
11.5. Zjawisko dyskryminacji rasowej, narodowościowej i etnicznej na polskim rynku pracy	282
11.6. Podsumowanie	285
Abstract	285
Literatura	285

Rozdział 12

Zakaz dyskryminacji w zatrudnieniu ze względu na religię i wyznanie

(Marcin A. Mielczarek)	289
12.1. Uwarunkowania ustrojowe zakazu dyskryminacji ze względu na religię	289
12.2. Ewolucja zakazu dyskryminacji ze względu na religię w Kodeksie pracy	297
12.3. Zakres zjawiska dyskryminacji w zatrudnieniu ze względu na religię w Polsce	300
12.4. Kontratyp od zasady równego traktowania w zatrudnieniu ze względu na religię, wyznanie i światopogląd	304
Abstract	307
Literatura	308

Rozdział 13

Zakaz dyskryminacji ze względu na przekonania polityczne (Zbigniew Góral) .....

13.1. Uwagi wprowadzające	311
13.2. Pojęcie przekonań politycznych i ich miejsce w katalogu zabronionych kryteriów różnicowania	313
13.3. Zakaz dyskryminacji w zatrudnieniu ze względu na przekonania polityczne w świetle orzecznictwa sądowego	318

13.3.1. Ciężar dowodu	318
13.3.2. Utrata zaufania i brak rękojmi należytego wykonywania obowiązków a dyskryminacja w zatrudnieniu ze względu na przekonania polityczne	320
13.3.3. Zakres podmiotowy dyskryminacji w zatrudnieniu ze względu na przekonania polityczne	322
13.4. Podsumowanie	323
Abstract	324
Literatura	324

Rozdział 14

Dyskryminacja w zatrudnieniu z powodu przynależności związkowej

(Małgorzata Kurzynoga)	325
14.1. Ponadnarodowe źródła zakazu dyskryminacji ze względu na przynależność związkową	325
14.2. Dwutorowość ochrony prawnej w prawie polskim	328
14.3. Zakres i skutki odesłania w ustawie o związkach zawodowych do Kodeksu pracy	330
14.4. Kryteria dyskryminacyjne	333
14.5. Zakres podmiotowy i przedmiotowy ochrony przed dyskryminacją	335
14.6. Sankcje z tytułu dyskryminacji na tle przynależności związkowej	337
14.7. Ciężar dowodu i problem komparatora	340
14.8. Wnioski	342
Abstract	343
Literatura	344

Rozdział 15

Dyskryminacja ze względu na orientację seksualną (Karolina Kędziora) .....

15.1. Uwagi wprowadzające	345
15.2. Realizacja równościowych standardów unijnych w ramach ustawodawstwa krajowego	346
15.3. Ochrona przed dyskryminacją w ramach zatrudnienia pracowniczego	347
15.4. Ochrona przed dyskryminacją w ramach zatrudnienia pozapracowniczego	349
15.5. Żądanie dowodu na okoliczność orientacji seksualnej strony powodowej sprzeczne z prawem do poszanowania życia prywatnego	357
15.6. Podsumowanie	358
Abstract	360
Literatura	360

Rozdział 16

Zakaz dyskryminacji ze względu na zatrudnienie na czas określony

lub w niepełnym wymiarze czasu pracy (Katarzyna Bomba)	361
16.1. Godność człowieka jako źródło zakazu dyskryminacji w zatrudnieniu	361
16.2. Zakaz dyskryminacji ze względu na zatrudnienie w niepełnym wymiarze czasu pracy w prawie międzynarodowym i unijnym	367
16.3. Zakaz dyskryminacji ze względu na zatrudnienie na czas określony w prawie unijnym	373

16.4. Zakaz dyskryminacji ze względu na zatrudnienie na czas określony lub w niepełnym wymiarze czasu pracy w świetle polskiego prawa pracy	378
16.5. Podsumowanie	383
Abstract	384
Literatura	384

KRYTERIA NIESKODYFIKOWANE

Rozdział 17

Dyskryminacja w zatrudnieniu ze względu na wygląd (Irmína Miernicka)	389
17.1. Pojęcie wyglądu i <i>dress code'u</i> w odniesieniu do sfery zatrudnienia	389
17.2. Znaczenie wyglądu w sferze zatrudnienia	391
17.3. Uzasadnienie prawne dla możliwości ingerowania w wygląd osób zatrudnionych	394
17.4. Wygląd jako kryterium dyskryminacyjne w sferze zatrudnienia; dyskryminacja ze względu na wygląd	396
17.5. Wygląd pracownika a dyskryminacja pośrednia ze względu na inną cechę chronioną	401
17.6. Wygląd pracownika jako przyczyna bezpośredniej dyskryminacji ze względu na inną chronioną cechę	403
17.7. Wygląd pracownika a molestowanie i molestowanie seksualne	404
17.8. Wygląd a dyskryminacja na etapie rekrutacji pracowników	406
17.9. Wygląd pracownika a zakaz dyskryminacji w wybranych państwach	408
17.9.1. Wygląd pracownika a zakaz dyskryminacji w Stanach Zjednoczonych	408
17.9.2. Wygląd pracownika a zakaz dyskryminacji w państwach europejskich	409
Abstract	412
Literatura	412

Rozdział 18

Karalność pracownika a dyskryminacja w zatrudnieniu (Stefan Płażek)	415
18.1. Wprowadzenie	415
18.2. Rozumienie karalności	416
18.3. Kwestia dyskryminacji w przypadkach istnienia wymogów niekaralności	420
18.4. Kwestia dyskryminacji z uwagi na karalność w sytuacji braku ustawowych wymogów niekaralności	423
18.4.1. Pozyskiwanie danych na temat karalności	423
18.4.2. Miarodajność faktu karalności pracownika dla jego sytuacji prawnej	427
18.4.3. Karalność a wymóg szczególnych kwalifikacji etycznych	429
18.5. Podsumowanie	430
Abstract	431
Literatura	431

Rozdział 19

Inne nienazwane kryteria dyskryminacji w zatrudnieniu (Justyna Tlatlik)	433
19.1. Uwagi wstępne	433
19.2. Przesłanki wyodrębniania nienazwanych kryteriów dyskryminacji	436
19.3. Stan zdrowia	439

19.4. Obywatelstwo i język	442
19.5. Rodzicielstwo i sytuacja rodzinna	444
19.6. Podsumowanie	445
Abstract	445
Literatura	445
Biogramy	449

WPROWADZENIE

Zasadniczą przyczyną dyskryminacji, w tym również dyskryminacji w zatrudnieniu, są utrwalone w społeczeństwie negatywne stereotypy postrzegania określonych kategorii ludzi. Ze względu na przypisywane im cechy dochodzi często do ich gorszego traktowania, a nawet do pozbawienia niektórych uprawnień. Nie ulega wątpliwości, że zjawisko dyskryminacji ma wielowymiarowy charakter, a jego przejawy są różnorodne. Można obecnie mówić o pewnym powszechnie aprobowanym standardzie regulacji antydyskryminacyjnych.

Zamierzeniem autorów niniejszej książki jest ukazanie dyskryminacji w zatrudnieniu z perspektywy jej różnorodności, co tłumaczy tytuł. O ile zasada równouprawnienia (zasada równości) jest pojęciem pozbawionym takich czy innych modalności, o tyle dyskryminacja ma wiele różnych oblicz w zależności od sposobu przejawiania się, zróżnicowania pracowników nią dotkniętych, form i rodzajów dyskryminacji, ale nade wszystko od zakazanych kryteriów dyskryminacyjnych.

Publikacja składa się z dwóch części. W pierwszej z nich zaprezentowano zagadnienia ogólnej natury. Przede wszystkim zwrócono uwagę na międzynarodowe i europejskie standardy prawa antydyskryminacyjnego, one bowiem są punktem odniesienia dla prawa krajowego, a w tym przypadku prawa polskiego. W dalszej kolejności zaprezentowano tak złożone pod względem jurystycznym i istotne dla zakazu dyskryminacji kwestie, jak skutki jego naruszenia oraz specyficznie ukształtowany ciężar dowodu. Choć głównym przedmiotem zainteresowania są problemy dyskryminacji na gruncie prawa pracy, to jednak zwrócono również uwagę na dyskryminację w ubezpieczeniach społecznych, które wszak są ściśle powiązane z prawem pracy.

Druga część została poświęcona omówieniu zabronionych kryteriów różnicowania pracowników. Mając na uwadze dominujące w polskiej literaturze przedmiotu zapatrywanie, zgodnie z którym kodeksowy katalog tych kryteriów ma charakter otwarty, w pierwszej kolejności poddano analizie kryteria skodyfikowane (nazwane), a następnie scharakteryzowano kryteria, które nie zostały wprost wymienione w Kodeksie pracy.

Opracowanie ma charakter kompleksowej prezentacji tytułowego zagadnienia przez wielu autorów. Choć celem zespołu redakcyjnego było nadanie rozważaniom przejrzystej konstrukcji i zwięzłości merytorycznej, to jednak nie chodziło o to, by wyeliminować wszelkie różnice zapatrywań. W rezultacie autorzy w jak największym stopniu samodzielnie nadawali kształt przygotowanym przez siebie rozdziałom, odpowiadając za zamieszczone w nich treści.

Trzeba podkreślić, że w prezentowanej książce uwaga autorów jest skoncentrowana głównie na ukazaniu różnorodności przejawiania się dyskryminacji z perspektywy polskiej, z uwzględnieniem tła międzynarodowego i europejskiego. Czytelnikom zainteresowanym badaniami porównawczymi dodatkowo polecamy lekturę przygotowywanego, pod tą samą redakcją, opracowania: *Diverse Facets of Discrimination in Employment: Comparative Legal Perspectives*.

prof. Joseph Roger Carby-Hall (Uniwersytet w Hull)
prof. Zbigniew Góral (emerytowany pracownik Uniwersytetu Łódzkiego)
dr Aneta Tyc (Uniwersytet Łódzki)

Część pierwsza

ZAGADNIENIA OGÓLNE

Rozdział 1

RÓŻNE OBLICZA DYSKRYMINACJI W ZATRUDNIENIU – UWAGI WSTĘPNE

1.1. Pojęcie dyskryminacji w zatrudnieniu

Biorąc pod uwagę etymologię słowa, dyskryminacja to – w najprostszym ujęciu – niesłuszne (nieusprawiedliwione) rozróżnienie¹. Odnosi się to oczywiście również do dyskryminacji w zatrudnieniu. Rozróżnienie to może przybierać rozmaitą postać. Najczęściej będzie polegać na gorszym ukształtowaniu sytuacji pracownika w porównaniu do położenia, w jakim znajdują się inni pracownicy, w szczególności dotyczy to gorszego ukształtowania warunków zatrudnienia. Może również polegać na pozbawieniu pracownika dostępu do pewnych korzyści, które są udziałem innych osób. W tym sensie pracownik doznaje wykluczenia z grona beneficjentów określonych rozwiązań prawnych. Wreszcie dyskryminacją jest również nieuzasadnione uprzywilejowanie pracownika, co skutkuje tym, że stawia się inne osoby w gorszej pozycji od pozycji zajmowanej przez uprzywilejowanego.

Takie pojmowanie dyskryminacji znajduje swoje potwierdzenie w przepisach prawnych, a także w orzecznictwie sądowym. Przykładowo w Konwencji Międzynarodowej Organizacji Pracy (MOP) nr 111 z 25.06.1958 r. dotyczącej dyskryminacji w zakresie zatrudnienia i wykonywania zawodu² w art. 1 w definicji dyskryminacji przyjmuje się, że oznacza ona wszelkie rozróżnienie, wyłączenie lub uprzywilejowanie oparte na wymienionych tam kryteriach, które powoduje zniweczenie albo naruszenie równości szans lub traktowania w zakresie zatrudnienia lub wykonywania zawodu. Z kolei w Międzynarodowej konwencji w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji rasowej z 7.03.1966 r.³ dyskryminację rasową definiuje się jako „wszelkie zróżnicowanie, wykluczenie, ograniczenie lub uprzywilejowanie”. Zgodnie z Konwencją w sprawie

---

¹ Por. szerokie rozważania na ten temat W. Burak, W. Klaus, *Definiowanie dyskryminacji w prawie polskim w świetle prawa Unii Europejskiej oraz prawa międzynarodowego*, „Problemy Współczesnego Prawa Międzynarodowego, Europejskiego i Porównawczego” 2013/11, s. 75 i n.

² Dz.U. z 1961 r. Nr 42, poz. 218.

³ Dz.U. z 1969 r. Nr 25, poz. 187.

likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet z 18.12.1979 r.⁴ dyskryminacją jest „wszelkie zróżnicowanie, wyłączenie lub ograniczenie ze względu na płeć”. Nieco inaczej, w sposób bardziej ogólny, istotę dyskryminacji ukazuje się w prawie Unii Europejskiej (szerzej w rozdziale czwartym). Podkreśla się zatem, że dyskryminacją jest traktowanie określonej osoby „mniej przychylnie” (dyrektywa 2000/78/WE⁵, dyrektywa 2000/43/WE⁶) bądź „mniej korzystnie” (dyrektywa 2006/54/WE⁷) niż innej osoby znajdującej się w pewnym układzie odniesienia. W przepisach polskiego prawa pracy pojęcie dyskryminacji występuje w podobnych kontekstach, jak to ma miejsce w prawie UE.

Dla sposobu rozumienia pojęcia dyskryminacji duże znaczenie ma również orzecznictwo sądowe. Najbardziej znane jest stanowisko Trybunału Konstytucyjnego wyrażone w orzeczeniu z 9.03.1988 r., U 7/87⁸. Wydane ono zostało co prawda pod rządem poprzedniej ustawy zasadniczej (z 1952 r.), nie traci jednak na aktualności także w dyskusjach toczących się obecnie. Teza wyroku wprost odnosi się do interpretacji zasady równości wobec prawa, nie jest jednak obojętna dla zakazu różnicowania sytuacji prawnej obywateli, a więc, innymi słowy, dla zasady niedyskryminacji. Trybunał Konstytucyjny podkreśla, że wszystkie podmioty prawa, które charakteryzują się daną cechą relewantną, w równym stopniu mają być traktowane według jednakowej miary, „bez zróżnicowań zarówno dyskryminujących, jak i faworyzujących”. Zwraca uwagę, że Trybunał czyni tu dystynkcję między zróżnicowaniami dyskryminującymi i faworyzującymi, co odbiega od niektórych, przywołanych wyżej unormowań międzynarodowych, według których uprzywilejowanie (faworyzowanie) jest jedną z odmian dyskryminacji⁹. Nieco inny pogląd wyraził Trybunał w wyroku z 5.07.2011 r., P 14/10, stwierdzając, że naruszenie zakazu dyskryminacji „przejawia się zarówno przez pogorszenie sytuacji prawnej określonej grupy podmiotów (dyskryminacja *sensu stricto*), jak również polepszenie sytuacji danej klasy podmiotów, czyli uprzywilejowanie ich w stosunku do podmiotów podobnych”¹⁰. W swoim bogatym orzecznictwie również SN wypowiedział się wielokrotnie o istocie dyskryminacji. Przykładowo zgodnie z wyrokiem z 2.10.2012 r., II PK 82/12, dyskryminacją jest nieusprawiedliwione obiektywnymi powodami „gorsze traktowanie” pracownika¹¹. Warto zauważyć, że w innych orzeczeniach pojęcie dyskryminacji nie jest redukowane tylko do gorszego traktowania.

⁴ Dz.U. z 1982 r. Nr 10, poz. 71.

⁵ Dyrektywa Rady 2000/78/WE z 27.11.2000 r. ustanawiająca ogólne warunki ramowe równego traktowania w zakresie zatrudnienia i płacy (Dz.Urz. WE L 303, s. 16).

⁶ Dyrektywa Rady 2000/43/WE z 29.06.2000 r. wprowadzająca w życie zasadę równego traktowania osób bez względu na pochodzenie rasowe lub etniczne (Dz.Urz. WE L 180, s. 22).

⁷ Dyrektywa 2006/54/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z 5.07.2006 r. w sprawie wprowadzenia w życie zasady równości szans oraz równego traktowania kobiet i mężczyzn w dziedzinie zatrudnienia i pracy (Dz.Urz. UE L 204, s. 23).

⁸ OTK 1988/1, poz. 1.

⁹ Podobnie orzeczenie TK z 6.05.1998 r., K 37/97, OTK 1998/3, poz. 33.

¹⁰ OTK-A 2011/6, poz. 49.

¹¹ LEX nr 1365774; podobnie w wyroku z 13.02.2018 r., II PK 345/16, LEX nr 2488644.

Obejmuje się nim również „bezprawne pozbawienie lub ograniczenie praw wynikających ze stosunku pracy” (wyrok SN z 10.09.1997 r., I PKN 246/97¹²) bądź też przyznanie niektórym pracownikom „mniejszych praw niż te, z których korzystają inni pracownicy, znajdujący się w tej samej sytuacji faktycznej i prawnej”¹³.

Zaprezentowany wyżej przegląd unormowań prawnych i wypowiedzi judykatury pozwala na zaprezentowanie wniosku, że istotą dyskryminacji jest odmienne ukształtowanie sytuacji prawnej lub faktycznej jednych podmiotów w stosunku do drugih. Odmienność prowadzi przy tym do pogorszenia tej sytuacji, ma dla nich zatem negatywne konotacje¹⁴. Nie zmienia tego konstatacja, że dyskryminacją może być także uprzywilejowanie podmiotu. Przede wszystkim trzeba podkreślić, że owo uprzywilejowanie nie tylko nie znajduje społecznego uzasadnienia, inaczej mówiąc – jest niesprawiedliwe, ale jest równoznaczne z defaworyzowaniem innych. Dyskryminacja ma zatem zawsze dla kogoś wydzźwięk negatywny. W tym świetle zdecydowanie mało przekonujące jest posługiwanie się pojęciem dyskryminacji pozytywnej. W sytuacjach, które są zwykle utożsamiane z taką dyskryminacją, nie mamy do czynienia z „uprzywilejowaniem” dyskryminacyjnym, lecz z „uprzywilejowaniem” wyrównawczym. Wprowadzane zróżnicowanie jest zatem raczej kontratypem dyskryminacji, a nie dyskryminacją.

Warto zwrócić uwagę, że już na poziomie wyjaśniania istoty dyskryminacji widać, że może mieć ona, odwołując się do tytułu niniejszej książki, różne oblicza (pogorszenie, obniżenie, ograniczenie, wykluczenie, uprzywilejowanie). Inaczej rzecz się ma w odniesieniu do równości. Równość jest albo jej nie ma, trudno mówić o rodzajach równości¹⁵, chyba że odnosimy to do różnych jej miar (kryteriów) powiązanych z taką czy inną koncepcją sprawiedliwości¹⁶. Na różnorodność dyskryminacji wskazują też często występujące w normach prawnych takie zwroty, jak: dyskryminacją jest „wszelkie” rozróżnienie, wyłączenie lub uprzywilejowanie (konwencja MOP nr 111); niedopuszczalna jest „jakakolwiek” dyskryminacja (art. 11³ ustawy z 26.06.1974 r. – Kodeks pracy¹⁷); zakazana jest „wszelka” dyskryminacja (Karta praw podstawowych Unii Europejskiej z 30.03.2010 r.¹⁸). Wynika z nich, że dyskryminacja może przejawiać się w różnych postaciach (szerzej na ten temat dalej).

¹² LEX nr 32795.

¹³ Wyrok SA we Wrocławiu z 10.05.2018 r., III APa 8/18, LEX nr 2940121.

¹⁴ Por. wyrok TK z 15.07.2010 r., K 63/07, OTK-A 2010/6, poz. 60.

¹⁵ A. Sobczyk, *Państwo zakładów pracy*, Warszawa 2017, s. 334.

¹⁶ Por. szeroko na ten temat T. Liszcz, *Aksjologiczne podstawy prawa pracy. Zarys problematyki*, Lublin 2018, s. 76 i n.

¹⁷ Dz.U. z 2020 r. poz. 1320 ze zm.

¹⁸ Dz.Urz. UE C 202 z 2016 r., s. 389.

1.2. Zabronione kryteria dyskryminacyjne

Niezależnie jednak od form (przejawów) dyskryminacji nieodzownym warunkiem jej występowania jest oparcie różnicowania określonych podmiotów na zabronionym motywie czy inaczej chronionej cesze (tzw. kryterium dyskryminacyjnym). Wykazy takich kryteriów zawierają w zasadzie wszystkie akty prawne ustanawiające zakaz dyskryminacji. Tylko niektóre z nich poprzestają na formule: „jakakolwiek dyskryminacja jest zakazana”. Tak jest w przypadku Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 2.04.1997 r.¹⁹ (art. 32 ust. 2), w której stanowi się, że „nikt nie może być dyskryminowany (...) z jakiegokolwiek przyczyny”. Pomimo takiego sformułowania trudno byłoby uznać, że każde różnicowanie sytuacji prawnej lub faktycznej jednostki może spotkać się z zarzutem dyskryminacji²⁰. Nie mogą to być przyczyny o niewielkiej istotności społecznej (choć takie zastrzeżenie *expressis verbis* się nie pojawia), nieodwołujące się do relewantności cech, na podstawie których dokonuje się zróżnicowania. Jak się słusznie zauważa, formuła konstytucyjna oznacza odrzucenie koncepcji enumeracji²¹. Z drugiej jednak strony pewien zespół powodów dyskryminacyjnych może być zbudowany w odwołaniu się do wykładni historycznej (Konstytucja z 1952 r. zawierała takie kryteria zabronione)²², a przede wszystkim na podstawie regulacji prawa międzynarodowego, którym znane są ich katalogi. Niezależnie od tego w samej Konstytucji RP z 1997 r. można odszukać przepisy powołujące się na cechy, na podstawie których dokonywane zróżnicowanie podmiotów z pewnością ma charakter dyskryminujący.

O wiele częściej prawodawcy decydują się na formułowanie takiego czy innego katalogu kryteriów dyskryminacyjnych. Jego zawartość jest względnie zróżnicowana, choć można mówić o grupie kryteriów, które stanowią pewien standard. Punktem odniesienia są normy międzynarodowe (szerzej w rozdziale drugim). Bez wątpienia na kształt katalogów zabronionych kryteriów dyskryminacyjnych, jakie można w nich odnaleźć, ma wpływ data uchwalenia tych norm. Odwzorowują one zagrożenia charakterystyczne dla ówczesnych stosunków społecznych. Również kolejność wymienianych w tych katalogach kryteriów trudno uznać za przypadkową.

Stosując chronologiczny klucz, trzeba zacząć od przywołania najwcześniejszych aktów prawnych ustanawiających zakaz dyskryminacji. Jako jedna z pierwszych stanowiła o tym Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności z 4.11.1950 r.²³

¹⁹ Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.

²⁰ Jak to podkreślił TK, „zakaz dyskryminacji wynikający z art. 32 ust. 2 Konstytucji nie jest tożsamy z zakazem różnicowania sytuacji podmiotów prawa. Jest to natomiast zakaz nieuzasadnionego, różnego kształtowania sytuacji podobnych podmiotów prawa, w procesie stanowienia i stosowania prawa” – wyrok z 19.12.2017 r., SK 10/16, OTK-A 2018/1.

²¹ *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, t. 2, red. L. Garlicki, M. Zubik, Warszawa 2016, art. 32 Konstytucji RP, nt 30.

²² T. Liszcz, *Aksjologiczne podstawy...*, s. 71.

²³ Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 ze zm.

(szerzej w rozdziale trzecim). Zakaz dyskryminacji łączony jest w niej z takimi powodami różnicowania, jak płeć, rasa, kolor skóry, język, religia, przekonania polityczne i inne, pochodzenie narodowe lub społeczne, przynależność do mniejszości narodowej, majątek i urodzenie. W późniejszej o kilka lat konwencji MOP nr 111 (z 1958 r.), która odnosi się już tylko do dyskryminacji w zatrudnieniu, zestaw zabronionych kryteriów dyskryminacyjnych jest mniej rozbudowany, powiela jednak te kryteria, które w przywołanym wyżej akcie Rady Europy zostały wymienione w pierwszej kolejności, co może świadczyć o nadawanej im randze. W art. 1 konwencji MOP nr 111 wskazano zatem rasę, kolor skóry, płeć, religię, poglądy polityczne oraz pochodzenie narodowe lub społeczne. Katalog zabronionych powodów różnicowania, który znalazł się w Międzynarodowym Pakcie Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych z 19.12.1966 r.²⁴, jest prawie identyczny w porównaniu do tego, który został ustalony w Konwencji Rady Europy. Warto jednak podkreślić, że przyjęty tu standard ochronny był w późniejszym czasie poszerzany. Zwraca uwagę, że w Pakcie (podobnie jak w EKPC) wśród kryteriów dyskryminacyjnych nie znalazła się niepełnosprawność. Potrzebie jej uwzględnienia dano wyraz w Konwencji MOP z 13.12.2006 r. o prawach osób niepełnosprawnych²⁵. W innych aktach prawnych wyeksponowano z kolei znaczenie pewnych kryteriów, które w pierwotnym katalogu się znalazły (por. np. Konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet z 1979 r.). Podobnie w dokumentach MOP niektórym skatalogowanym powodom różnicowania poświęcono odrębne instrumenty prawne (por. m.in. Konwencja MOP nr 156 dotycząca równości szans i traktowania pracowników obu płci: pracowników mających obowiązki rodzinne z 1981 r.²⁶). W innych aktach prawnych katalog kryteriów ustalony w konwencji MOP nr 111 był wzbogacany. W odniesieniu do niepełnosprawności uczyniono to w Konwencji MOP nr 159 z 20.06.1983 r. dotyczącej rehabilitacji zawodowej i zatrudnienia osób niepełnosprawnych²⁷. Inne kryteria zostały uwzględnione w niektórych zaleceniach (np. w Zaleceniu MOP nr 162 dotyczącym pracowników w starszym wieku z 1980 r.²⁸ czy w Zaleceniu nr 200 dotyczącym HIV i AIDS w środowisku pracy²⁹).

Zmianom w stosunkach społecznych oraz wzrostowi świadomości coraz to nowych zagrożeń dla zasady równości towarzyszyły reformy prawa antydyskryminacyjnego, także w zakresie zabronionych kryteriów różnicowania we Wspólnotach Europejskich, a następnie w Unii Europejskiej. U progu integracji europejskiej przedmiotem zainteresowania (zarówno w prawie traktatowym, jak i wtórnym) była jedynie dyskryminacja ze względu na płeć. Z czasem zaczęto dostrzegać potrzebę zwrócenia uwagi także na inne kryteria. Zwiastunem była Wspólnotowa Karta Socjalnych Praw Podstawowych

²⁴ Dz.U. z 1977 r. Nr 38, poz. 169.

²⁵ Dz.U. z 2012 r. poz. 1169 ze sprost.

²⁶ <http://www.mop.pl/doc/html/konwencje/k156.html> (dostęp: 24.05.2021 r.).

²⁷ Dz.U. z 2005 r. Nr 43, poz. 412.

²⁸ <http://www.mop.pl/doc/html/zalecenia/z162.html> (dostęp: 24.07.2021 r.).

²⁹ <http://www.mop.pl/doc/html/zalecenia/z200.html> (dostęp: 24.07.2021 r.).

Zasada niedyskryminacji jest jednym z najbardziej aktualnych tematów w prawie pracy w skali globalnej. Celem książki jest ukazanie problematyki dyskryminacji w zatrudnieniu w sposób wielopłaszczyznowy, z uwzględnieniem standardów prawa polskiego, unijnego i międzynarodowego.

Monografia zawiera dogłębną analizę dyskryminacji nie tylko z teoretycznego, lecz także praktycznego punktu widzenia, z uwzględnieniem orzecznictwa Sądu Najwyższego, Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej oraz Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Jako jedyna pozycja na rynku obejmuje gruntowne omówienie kryteriów dyskryminacyjnych, również tych pozakodeksowych.

Autorzy poruszają szereg zagadnień praktycznych, w tym kwestie odpowiedzialności odszkodowawczej za naruszenie zasady niedyskryminacji w zatrudnieniu, zasady równości w prawie ubezpieczeń społecznych oraz ciężaru dowodu w sprawach z zakresu dyskryminacji w zatrudnieniu.

Publikacja jest przeznaczona dla prawników praktyków, przedsiębiorców, menedżerów, pracowników działów zasobów ludzkich oraz pracowników naukowych i studentów na kierunkach: prawo, administracja, kadry i płace.

Joseph Roger Carby-Hall – profesor prawa i dyrektor International Legal Research, Center for Legislative Studies Uniwersytetu w Hull; Konsul Honorowy Rzeczypospolitej Polskiej w Hull.

Zbigniew Góral – profesor doktor habilitowany nauk prawnych; autor ponad 200 opracowań z zakresu teorii prawa pracy, indywidualnego prawa pracy, prawa urzędniczego oraz prawa bezrobocia.

Aneta Tyc – doktor nauk prawnych; adiunkt w Katedrze Europejskiego, Międzynarodowego i Zbiorowego Prawa Pracy na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Łódzkiego; autorka lub współautorka ponad 80 publikacji naukowych.

9788382461886 W01P01

ISBN 978-83-8246-188-6

9 788382 461886

ZAMÓWIENIA:

INFOLINIA 801 04 45 45

ZAMOWIENIA@WOLTERSKLUWER.PL

WWW.PROFINFO.PL